

BALTARUSIJA PREZIDENTO RINKMŲ IŠVAKARĖSE

Rytų Europos studijų centras

2010 m. lapkričio 3 d., Lietuvos Respublikos Seimo Europos informacijos biure vyko LR Seimo Užsienio reikalų komiteto, LR Seimo Europos informacijos biuro ir Rytų Europos studijų centro organizuota diskusija „Baltarusija Prezidento rinkimų išvakarėse“.

Diskusijoje dalyvavo LR Seimo Užsienio reikalų komiteto pirmininkas Emanuelis Zingeris, Baltarusijos politikos apžvalgininkas Aleksandras Feduta, „Belaruskaja delovaja gazeta“ steigėjas Piotras Marcevas, Baltarusijos analitinio centro

„Strategija“ vadovas Dr. Leonidas Zaiko, Rytų Europos studijų centro Pilietinės visuomenės vystymo ir bendradarbiavimo skyriaus vedėjas Vytis Jurkonis.

Pokyčiai Baltarusijos opozicijoje

Diskusijos metu buvo akcentuota, kad prieš artėjančius Baltarusijos prezidento rinkimus, kurie įvyks šių metų gruodžio 19 d., Baltarusijos demokratinės opozicijos stovykloje galima pastebėti tam tikras neigiamas tendencijas, kurios gali palengvinti dabartinio Baltarusijos prezidento Aleksandro Lukašenkos pergalę būsimuose rinkimuose:

- Po 2006 m. Baltarusijos prezidento rinkimų kampanijos prarastas vieningo opozicijos kandidato legitimizacijos ir iškėlimo mechanizmas, opozicija ir toliau nesugeba užsitikrinti didesnės nei 20 proc. rinkėjų paramos.
-
- Dalis Baltarusijos opozicijos veikėjų prarado tikėjimą galimais Baltarusijos politinės sistemos pokyčiais ir visą dėmesį skyrė savo politinių partijų vidaus programų plėtrai ir šių partijų lyderių viešųjų ryšių kampanijų įgyvendinimui. Daugelis Baltarusijos opozicinių lyderių artėjančius Baltarusijos prezidento rinkimus nori išnaudoti savo politinių užduočių sprendimui ir nelinkę plėtoti dialogo su kitais opoziciniais veikėjais.

Kita vertus, kaip teigiamą naują galimą išskirti ir tai, kad nebeliko besąlygiškos rinkėjų paramos A. Lukašenkai (prieš artėjančius Baltarusijos prezidento rinkimus apie 40 proc. Baltarusijos rinkėjų

yra neapsisprendę už ką balsuoti, o maždaug 30 proc. rinkėjų nebalsuos už A. Lukašenką). Skirtingų apklausų duomenimis, Baltarusijos rinkėjų parama A. Lukašenkai siekia nuo 33 iki 44 proc. Galima pastebėti, kad artėjantys Baltarusijos prezidento rinkimai skatina naujosios politinių veikėjų kartos iškilimą ir Baltarusijos jaunimo išitraukimą į politiką. Po 2006 m. Baltarusijos prezidento rinkimų spontaniškai kilusioje masinėje protesto akcijoje „Aikštė“ dalyvavo 20-25 tūkst. žmonių, daugiausiai jaunimo atstovų. Ši akcija pademonstravo, kad vyresnioji opozicionierių karta (Baltarusijoje veikianti nuo 1994 m.) yra nebeveikli, o Baltarusijoje bręsta nauja, pilietiškai aktyvi karta, kuri nepripažįsta Aleksandro Lukašenkos valdžios, tačiau ir nelinkusi išitraukti į politinių partijų veiklą. Manoma, kad po 2010 m. gruodžio 19 d. Baltarusijos prezidento rinkimų Baltarusijos opozicijos gretas papildys jaunimo atstovai. **Baltarusijos opozicijos transformacija yra viena iš būtinų sąlygų pačios Baltarusijos transformacijai.**

Baltarusijos opozicijos atstovai taip pat turėtų pasinaudoti ir Baltarusijos prezidento A. Lukašenkos nesutarimais su ES. A. Lukašenkos nuomone, būtent ES turi pripažinti artėjančių Baltarusijos prezidento rinkimų teisėtumą ir demokratiškumą. Kita vertus, kiekvienas A. Lukašenkos susitikimas su ES valstybių ir institucijų atstovais baigiasi ES pastebėjimais, kad „Baltarusijai reikia išlaikyti demokratijos egzaminus“. Šią situaciją galėtų išnaudoti Baltarusijos opozicijos atstovai: 1) viešųjų ryšių kampanijoms; 2) naujų politinių veikėjų ir aktyvistų mobilizacijai; 3) atramos Baltarusijos visuomenėje paieškai ir naujo dialogo su Baltarusijos visuomene plėtrai.

Pagrindinis Baltarusijos politinės ir ekonominės transformacijos veiksnys – Rusija

Diskusijos dalyviai aptarė ir išorinių veiksnių, galinčių nulemti artėjančių Baltarusijos prezidento rinkimų eigą, svarbą. Bene svarbiausias toks veiksnys - Rusijos parama kandidatams į Baltarusijos prezidento postą. Diskusijos dalyvių nuomone, nei vienas iš dabartinių kandidatų į Baltarusijos prezidento postą (įskaitant ir dabartinį Baltarusijos prezidentą A. Lukašenką) po rinkimų neišbus šiame poste nei metų, jei nesugebės užsitikrinti Rusijos paramos. Reikėtų įvertinti tai, kad bet kokiam kandidatui, jei jis būtų išrinktas Baltarusijos prezidentu, neišvengiamai teks įgyvendinti suderintą su Rusija politiką. Galiojantys Baltarusijos ir Rusijos tarpvalstybiniai susitarimai ir *de jure* egzistuojanti Sąjunginė valstybė leidžia Rusijai ir toliau išlaikyti Baltarusiją savo įtakos sferoje. Jei būsimo Baltarusijos prezidentas bandytų nutraukti minėtus susitarimus, jis galėtų netekti savo posto. Reali Baltarusijos politinės ir ekonominės sistemos transformacija įmanoma, jei Baltarusija sulauktų daugiamilijardinių investicijų iš Vakarų. Tačiau, kol kas, toks scenarijus yra fantastinis, nes **dabartinis Baltarusijos režimas negarantuoja užsienio investuotojų saugumo**, o Baltarusija ir toliau išlieka labai priklausoma nuo Rusijos energetikos ir ekonomikos srityse (daugiau nei 50 proc. Baltarusijos ekonomikos priklauso nuo Rusijos vidaus rinkos, kapitalo ir t.t.). Dabartinis Baltarusijos prezidentas A. Lukašenka jau seniai būtų nutraukęs glaudžius ryšius su Rusija, jei ne jos parama autoritariniam Baltarusijos režimui. Kita vertus, galima pastebėti, jog nepaisant pastaruoju viešai demonstruojamų pašlijusių Rusijos ir Baltarusijos santykių, pati Rusija galutinai neatsisakė galimybės remti A. Lukašenkos kandidatūrą būsimo Baltarusijos prezidento rinkimuose. Galima teigti, kad pastaraisiais mėnesiais Rusijos vykdoma informacinė kampanija, siekiant diskredituoti Baltarusijos prezidentą A. Lukašenką, yra savitas žaidimas. Jei A. Lukašenka įvykdytų Rusijos keliamas sąlygas, Rusija pripažintų A. Lukašenkos pergalę Baltarusijos prezidento rinkimuose, nepriklausomai nuo to ar rinkimų rezultatai būtų skaidrūs, ar suklastoti. Minėtos Rusijos sąlygos A.

SKAITINIAI

Apie Lietuvos ir tarptautines aktualijas

Lukašenkai būtų: 1) separatistinių Gruzijos teritorijų Abchazijos ir Pietų Osetijos nepriklausomybės pripažinimas; 2) Rusijos kapitalo į Baltarusijos ekonomiką išsileidimas (Rusijos dalyvavimas privatizuojant Baltarusijos įmones ir kt.); 3) Baltarusijos išsipareigojimų Kolektyvinio saugumo sutarties organizacijai įgyvendinimas.

Kitas išorinis veiksnys, galintis daryti įtaką artėjančių Baltarusijos prezidento rinkimų eigai – ES. Diskusijos dalyvių nuomone, **ES siekdama sustiprinti savo įtaką Baltarusijai būsimuose Baltarusijos prezidento rinkimuose turėtų remti tą kandidatą, kuris pažadėtų per vienerius metus pakeisti Baltarusijos Konstituciją ir transformuoti Baltarusiją iš prezidentinės į parlamentinę respubliką.** Baltarusijai reikia kitos politinės sistemos, kurioje galėtų aktyvizuoti įvairūs veikėjai: valstybės tarnautojai, verslininkai, specialiųjų tarnybų atstovai ir kt., galintys įvertinti savo reikšmę naujojoje politinėje sistemoje. Tik tuo atveju būtų įmanomas stiprus kandidatas į Baltarusijos prezidentus, kurį remtų ir Baltarusijos visuomenė, ir ES, ir Rusija. Baltarusijai esant parlamentinei respublikai, parlamento rinkimai suteiktų visiems teisę kovoti dėl valdžios. Tuo laikotarpiu visi siektų palaikyti santykius su pereinamojo laikotarpio šalies vadovu, kurį remtų ir ES, ir Rusija. Kol nebus pakeista Baltarusijos konstitucinė santvarka, su tokiomis galiomis, kokiomis dabar disponuoja A. Lukašenka, beprasmiška svarstyti, kas gali laimėti Baltarusijos prezidento rinkimus. Diskusijos dalyvių nuomone, šiuo metu Baltarusijoje reikėtų sukurti ES, Rusijos ir Baltarusijos ekspertų konsultacinę grupę, kuri galėtų sukurti savitas „kelio gaires“ Baltarusijai ir stiprintų spaudimą Baltarusijos prezidentui A. Lukašenkai.

Nors diskusijos dalyviai sutiko, kad Baltarusijos politinės ir ekonominės sistemos transformacija be Rusijos sutikimo neįmanoma, kartu buvo iškeltas klausimas: kodėl Rusija turėtų remti Baltarusijos politinės ir ekonominės sistemos transformaciją ir prarasti savo įtakos svertus naujojoje, demokratinėje Baltarusijoje? Kai kurių diskusijos dalyvių nuomone, atsakymas į šį klausimą galėtų būti tas faktas, jog Baltarusijos demokratinės jėgos nori pakeisti esančias „žaidimo taisykles“ ir paleisti šalies demokratizaciją skatinančius mechanizmus, tačiau nesiekia išplėsti įtakos svertų iš Rusijos. Problemą sudaro ne Rusijos reikšmė Baltarusijai, o tai, kad demokratizaciją skatinančių mechanizmų paleidimas be Rusijos sutikimo iš esmės neįmanomas. Rusijos interesai Baltarusijoje yra labai konkretūs – bendros su Baltarusija įmonės, rusiškų energetinių išteklių ir prekių per Baltarusijos teritoriją tranzitas ir rusiškos karinės bazės Baltarusijos teritorijoje. Jei Baltarusijoje ir toliau egzistuotų autoritarinis režimas, Baltarusija ir toliau bus linkusi maitinti Rusiją tuščiais pažadais, siekdama ekonominės ir politinės naudos. **Tik parlamentinė Baltarusijos valdymo forma galėtų garantuoti Rusijos interesų Baltarusijoje įgyvendinimą.** Kitaip tariant, demokratinė Baltarusija nekeltų kliūčių Rusijos „civilizuoto verslo“ interesams.

Lietuvos pozicija Baltarusijos atžvilgiu

Galiausiai, baigiamojoje diskusijos dalyje aptariant Lietuvos ir Baltarusijos dvišalių santykių ypatybes buvo pastebėta, kad pastaruoju metu **Lietuvos užsienio politika neturi aiškiai artikuliuotos pozicijos Baltarusijos atžvilgiu.** Taip yra dėl kelių priežasčių:

1. Lietuvoje vis labiau ryškėja grynai pragmatiška, ekonominiu dvišaliu bendradarbiavimu pagrįsta koncepcija, kuri grindžiama tiek nacionaliniais interesais ir kai kurių verslo

struktūrų lobistine veikla, tiek Lietuvos atsisakymu toliau įgyvendinti nepasiteisinusią izoliacinę politiką Baltarusijos atžvilgiu.

2. Lietuvos užsienio politikoje Baltarusijos atžvilgiu ir toliau egzistuoja kietos vertybinės pozicijos „atplaišos“: parama demokratinių procesų Baltarusijoje plėtrai, Lietuvos išsipareigojimai prieš partnerius Vakaruose ir Baltarusijoje ir kt. Vis dėlto, reikėtų pastebėti, kad Lietuvoje trūksta bendradarbiavimo tarp atskirų užsienio politikos formuotojų institucijų ir užsienio politikos Baltarusijos atžvilgiu nuoseklumo.

Kita vertus, teiginio, kad Lietuva neturi aiškios pozicijos Baltarusijos atžvilgiu, nereikėtų suprasti kaip priekaišto vien tik Lietuvos užsienio politikos formuotojams bei vykdytojams. Šiuo metu Lietuvos pozicija atspindi bendrą ES valstybių politikos Baltarusijos atžvilgiu tendenciją, kurią ekspertai įvardina kaip ES abejingumą, kiti kaip natūralią efektyvios politikos paiešką išvestinę. Ekspertai jau ne vienerius metus kalba apie ES „dvieismę“ strategiją Baltarusijos atžvilgiu. Ši strategija apima du lygmenis: viena vertus, ES bendradarbiauja su opozicinėmis Baltarusijos jėgomis (demokratizacijos linija), antra ES bando selektyviai bendradarbiauti su Baltarusijos politiniu režimu, siekiant sumažinti šios šalies priklausomybę nuo Rusijos. Akivaizdu, kad pastaruoju metu „dvieismė“ strategija, kuri derintų tiek pragmatiškos, tiek vertybinės politikos vektorius, kol kas realių rezultatų nepasiekė. Galima kelti bent dvi prielaidas, kodėl ES propaguojama „dvieismė“ strategija Baltarusijos atžvilgiu neveikia:

- Ši strategija nėra vykdoma. Tuomet reiktų atsižvelgti į ne kartą išsakytas rekomendacijas ir bent dalį jų įgyvendinti.
-
- Ši strategija vykdoma, tačiau nėra matoma. Tuomet reikėtų padirbėti tiek su vidine (tarpžinybine) komunikacija, tiek ir su viešąja erdve, nes klausantis Baltarusijos partnerių galima išgirsti epitetų, apibūdinančių Lietuvą kaip parsidavėlę ir ES politikos „tarnaitę“. Vizituojantys Lietuvos ir ES pareigūnai bent viešojoje retorikoje turi pabrėžti demokratinių vertybinių, teisinės valstybės principų, žmogaus teisių klausimus.